

Міністерство освіти і науки України  
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**КОСТЕНКО ДМИТРО ВІКТОРОВИЧ**

УДК 378.011.3-057.87:004]:005.336.5(043.3)

**ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У  
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ» В  
ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата педагогічних наук



Умань – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом», Міністерство освіти і науки України.

**Науковий керівник -** доктор педагогічних наук, професор  
**Чернуха Надія Миколаївна,**  
Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка, професор  
кафедри соціальної реабілітації  
та соціальної педагогіки.

**Офіційні опоненти:** доктор педагогічних наук, доцент  
**Кучай Олександр Володимирович,**  
Національний університет біоресурсів і  
природокористування України,  
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент  
**Ольхова Наталія Володимирівна,**  
Волинський національний університет  
імені Лесі Українки, доцент кафедри  
теорії і методики початкової освіти.

Захист дисертації відбудеться «31» серпня 2021 р. о 10<sup>00</sup> на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розіслано «30» липня 2021 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради



С. В. Совгіра

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** В умовах світових глобалізаційних, інтеграційних, міграційних процесів, розширення кола завдань у сфері вищої освіти, ускладнення міжособистісних, міжетнічних, міжкультурних взаємин у суспільстві актуалізується проблема формування навичок взаємодії з представниками різних національностей, етнічних груп. Означене у свою чергу є важливим завданням професійних співтовариств, учасники яких повинні вміти ефективно взаємодіяти в глобальному просторі, об'єднуючись в міжнародні групи та корпорації. Дослідження останніх років показали, що в умовах сьогодення стає закономірною зміна освітньої парадигми з позицій ХХІ століття, пріоритетним завданням якої є створення толерантного середовища, в якому суб'єкти освітнього процесу здатні до навчання та співпраці задля досягнення спільної мети.

У документах міжнародних організацій, як от: «Статут ООН» (1945 р.); «Декларація прав людини» (1948 р.); «Конвенція ЮНЕСКО проти дискримінації в освіті» (1960 р.); «Декларація прав громадян, які належать до національних, етнічних, релігійних чи мовних меншин» (1992 р.); «Декларація принципів толерантності» (1995 р.); «Загальна декларація про культурну різноманітність» (2001 р.), «Бухарестська Декларація етичних цінностей та принципів вищої освіти у Європі» (2004 р.), «Конституція Європейського Союзу» (2005 р.), «Біла книга міжкультурного діалогу» (2008 р.), Документ Ради Європи «Компетентності для культури демократії – Живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві» (2016 р.), «Велика хартія університетів» (2020 р.), ідеї яких формують сучасні уявлення про суспільний прогрес та актуалізацію питання формування культурної та етнічної ідентичності, як індивідуальної, так і колективної, світовою спільнотою підкреслюється ключова роль освіти у підвищенні соціального добробуту кожної людини, підтримці її свобод та прав, формування міжкультурної компетентності.

Україна також прийняла низку законодавчих актів та нормативно-правових документів, які окреслюють концептуальні положення щодо важливості розвитку міжкультурної компетентності в сучасному інформаційному суспільстві, серед яких: «Акт проголошення незалежності України» (1991 р.); «Декларація прав національностей України» (1991 р.); Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992 р.); «Конституція України» (1996 р.), Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» (1993 р.), «Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті» (2002 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2020–2021 року (2013 р.), «Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді» (2015 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2017 р. зі змінами 2019 р.).

В умовах сучасного полікультурного суспільства вагомого значення набуває вища освіта у сфері інформаційних технологій, оскільки фахова підготовка фахівців нової формації для галузі інформаційних технологій в умовах глобалізаційних змін, розширення міжкультурних комунікацій у світі, культурних трансформацій під впливом відкритості державних кордонів для роботи, посилення міграційних процесів, всеохоплюючої діджиталізації та впровадження цифрових інформаційних технологій набуває особливої актуальності та узгодження із реальними потребами

національної спільноти. В інформаційно-комунікаційному та технічному розвитку держави фахівці галузі «Інформаційні технології» відіграють важливу роль, оскільки від рівня сформованості їх міжкультурної компетентності, встановлення та налагодження міжкультурних зв'язків з представниками різних національностей, етнічних груп з метою підтримки міжнародного співробітництва залежить підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародному ринку, а також подальший технічний прогрес людства. Сьогодні роботодавці висувають низку вимог до майбутніх фахівців, і в переважній більшості ці вимоги стосуються формування навичок міжособистісної взаємодії на засадах взаємоповаги, взаємоспівробітництва, взаємодопомоги та взаємопідтримки незалежно від етнічної приналежності, національності, віросповідання, релігійних поглядів, культурних уподобань тощо. Все це, безперечно, активізує проблему формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології».

Проблему культури як специфічного феномену, що виражається в проекції культури суспільства на окремого індивіда, досліджували В. Біблер, І. Бахов, Л. Виготський, П. Гуревич, Л. Каган, Е. Маркарян, Л. Хоружа, Ф. Вольтер (франц. F. Voltaire), Г. Гегель (нім. F. Hegel), Й. Герде (нім. J. Herder), Е. Кассієр (нім. E. Cassirer), І. Кант (нім. I. Kant), Д. Мацумото (англ. D. Matsumoto), Х. Ортега-і Гасет (ісп. J. Ortega y Gasset) та ін.

Використання компетентнісного підходу в освіті досліджували Н. Бібік, О. Браславська, О. Байденко, А. Вербицький, О. Дубасенюк, І. Зимня, О. Коваль, Т. Клименко, О. Локшина, В. Луговий, О. Малихін, В. Огнев'юк, О. Савченко, В. Серіков, Г. Селевко, С. Сисоєва, Н. Терентьєва, Л. Хоружа, Н. Чернуха, Дж. Равен (англ. J. Raven), Р. Штернберг (нім. R. Sternberg) та ін.

Сутнісні характеристики феномену міжкультурної компетентності досліджували І. Бахов, А. Новицька, О. Садохін, Л. Арасаратнам (англ. L. Arasaratnam), М. Байрам (англ. M. Byram), К. Кнапп (англ. K. Knapp), Ю. Кім (англ. Y. Kim), Дж. Летонен (англ. J. Lehtonen), Д. Мацумото (англ. D. Matsumoto), А. Муслімер (нім. A. Moosmüller) та ін. Міжкультурну компетентність особистості розглядали О. Байбакова, І. Бахов, Л. Корнеєва, В. Нароліна, В. Щербина, Н. Янкіна, В. Гудікунст (англ. W. Gudykunst), Г. Фішер (англ. G. Fischer) та ін.

Особливості формування міжкультурної компетентності особистості розкрили у наукових працях вітчизняні та зарубіжні науковці: А. Анненкова, Г. Єлізарова, І. Зимня, О. Оберемко, Т. Парфьонова, Л. Павлова, І. Плужник, Д. Елліс (англ. G. Ellis), Т. Накайма (англ. T. Nakayama), Т. Роджерс (англ. T. Rogers), Е. Янг (нім. E. Jung) та ін.

Науковці досліджували різноманітні аспекти формування міжкультурної компетентності особистості, а саме: взаємозв'язок культури і комунікації (Є. Верещагін, П. Гуревич, М. Каган, В. Костомаров, Е. Холл (англ. E. Hall), Г. Хофштеде (англ. G. Hofstede) та ін.); питання діалогу культур (О. Астаф'єва, М. Бахтін, В. Біблер, Г. Померанц та ін.); характер міжетнічних відносин та підходи до формування стратегії безконфліктного розвитку суспільства (О. Асмолов, О. Клепцова, П. Ніколсон, Г. Солдатова, Л. Шайгерова, В. Кімлічка (англ. W. Kymlicka), Ч. Тейлор (англ. Ch. Taylor) та ін.); особливості формування міжетнічної толерантності студентської молоді (Г. Бардієр, А. Бернадський,

І. Блощинський, О. Грива, Ю. Ірхіна, Н. Липа, І. Стародубова та ін.); позитивне ставлення до культурних відмінностей (Л. Корнеєва, Е. Пасов, В. Сафонова, А. Утехіна, Е. Пітерсон (англ. E. Peterson) та ін.), вміння міжособистісної взаємодії в рамках рідної та іншомовної культури (Ф. Бацевич, М. Бергельсон, Н. Гальскова, Н. Гез, Г. Денісова, В. Сафонова, П. Сисоєв, Г. Денісова, Д. Карбо (англ. D. Carbaugh), Г. Фішер (англ. G. Fischer) та ін.); шляхи формування міжкультурної комунікації (О. Бистрай, Т. Білоус, І. Воробйова, Т. Грушевицька, О. Садохін, А. Кнапп-Поттхоф (англ. A. Knapp-Potthoff) та ін.).

Специфічні особливості функціонування освітнього середовища закладу вищої освіти відображено у працях М. Братко, Ю. Бродського, Н. Вьюнової, І. Захарова, А. Мазаракі, С. Совгіри, М. Скаткіна, В. Слободчикова та ін. Вплив позааудиторної діяльності на формування професійних компетентностей майбутніх фахівців досліджували М. Донченко, В. Лаппо, В. Лозова, Г. Троцько та ін.

Світоглядні позиції використання інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти розглядаються у працях Д. Бодненка, О. Бондаренко, С. Вітвіцької, А. Грітченка, М. Жалдака, В. Заболотного, О. Зеліковської, Н. Морзе, Ю. Руденко, М. Варшауера (англ. M. Warschauer), Д. Коллера (англ. D. Koller) та ін.

Аналіз теоретичних джерел і практики сучасних закладів вищої освіти засвідчив відсутність цілісного процесу формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету, що дає змогу визначити ряд *суперечностей* між:

- об'єктивною потребою та соціальним замовленням суспільства на підготовку фахівців з високим рівнем сформованості міжкультурної компетентності й недостатніми можливостями сучасної системи освіти у забезпеченні цього процесу;

- соціальною значущістю процесу формування міжкультурної компетентності здобувачів вищої освіти для гармонізації взаємовідносин суб'єктів освітнього процесу й недостатньою розробленістю цієї проблеми в науково-теоретичному й методичному аспектах;

- потенційною можливістю освітнього процесу закладів вищої освіти щодо формування міжкультурної компетентності студентської молоді та суттєвою невідповідністю змісту, форм і методів її формування.

Актуальність та недостатня розробленість означеної проблеми, її теоретична і практична значущість, зазначені вище суперечності зумовили вибір теми дослідження: **«Формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету»**.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри професійної освіти та управління навчальним закладом ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом» «Зміст і технології забезпечення якості неперервної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0116U003295). Тему дисертації затверджено Вченою радою ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом» (протокол № 10 від 18 листопада 2015 року).

**Мета дослідження** полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні, розробці і апробації структурно-функціональної моделі, визначенні та експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

**Гіпотеза дослідження:** формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» здійснюватиметься ефективніше за умови апробації розробленої структурно-функціональної моделі, яка складається з трьох взаємообумовлених блоків: цілево-методологічного (мета, завдання, методологічні підходи, принципи); методично-формувального (етапи, зміст, форми, методи, засоби); діагностично-результативного (компоненти, критерії, показники, рівні, результат) та реалізації таких організаційно-педагогічних умов: формування соціокультурного середовища, що активізує засвоєння здобувачами вищої освіти умінь і навичок міжкультурної компетентності; забезпечення єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій здобувачів вищої освіти щодо міжкультурної компетентності під час організації аудиторної та позааудиторної діяльності для їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії; педагогічна підтримка здобувачів вищої освіти у моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Дослідити стан наукової розробленості проблеми формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» у вітчизняній та зарубіжній теорії і практиці, розкрити сутність ключових понять дослідження.

2. Здійснити аналіз особливостей формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету та здійснити діагностику стану їх сформованості.

4. Розробити та апробувати структурно-функціональну модель, визначити й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

*Об'єкт дослідження* – процес формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців.

*Предмет дослідження* – структурно-функціональна модель, організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

Для виконання завдань дисертаційного дослідження використано такі **методи:** *теоретичні:* аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, міжнародних та українських нормативно-правових документів, що дало змогу вивчити, узагальнити і систематизувати наукові матеріали з проблеми дослідження; здійснити класифікацію, систематизацію, узагальнення педагогічного досвіду з питань формування міжкультурної компетентності особистості; визначити і

теоретично обґрунтувати зміст, форми, методи, засоби формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету; метод структурно-системного і теоретичного аналізу – для вивчення наукової літератури з проблем професійної підготовки майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології»; метод термінологічного аналізу – для визначення ключових понять дослідження; метод моделювання для розробки моделі формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету; *емпіричні методи*: діагностичні (анкетування, тестування, опитування, обговорення, бесіда тощо) з метою з'ясування стану та визначення динаміки рівнів сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології»; *статистичні*: методи кількісної та математично-статистичної обробки для аналізу одержаних даних, встановлення кількісних та якісних показників результатів дослідження, комп'ютерна обробка даних експерименту.

**Експериментальна база дослідження.** Дослідно-експериментальну роботу здійснено на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Хмельницького національного університету, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. На різних етапах у дослідженні брали участь 284 здобувачі вищої освіти (експериментальна група склала 135, контрольна – 149 осіб).

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що:

*уперше* розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» у освітньому середовищі університету, яка складається з трьох блоків: цілево-методологічного (мета, завдання, методологічні підходи та принципи); методично-формульованого (етапи, зміст, форми, методи, засоби); діагностично-результативного (компоненти, критерії, показники, рівні, результат); визначено та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» у освітньому середовищі університету (формування соціокультурного середовища, що активізує засвоєння здобувачами вищої освіти умінь і навичок міжкультурної компетентності; забезпечення єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій здобувачів вищої освіти щодо міжкультурної компетентності під час організації аудиторної та позааудиторної діяльності для їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії; педагогічна підтримка здобувачів вищої освіти у моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності); визначено компоненти (емоційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний), критерії (ціннісний, знанневий, діяльнісний), відповідні показники, рівні сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» (високий, середній, низький); запропоновано визначення поняття «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології»;

*уточнено* зміст поняття «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців»; методи, форми формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців» в освітньому середовищі університету;

*подальшого розвитку набули питання ролі та місця процесу формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету; положення про потенціал аудиторної та позааудиторної діяльності університету щодо формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології».*

**Практичне значення одержаних результатів дослідження** полягає у розробці діагностичного інструментарію (анкети, опитувальники, інтерв'ювання тести) для здійснення діагностики рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету та впровадженні в освітній процес університету варіативного авторського курсу «Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії», мотиваційно-виховних тренінгів «Вчимося бути толерантними», «Відповідальність – оберіг життя», «Людина починається з добра», «Секрети міжкультурної комунікації», практичних вправ «Дві культури», «Привітання», «Ярлики», «Пари слів», «Павутиння забобонів», «Безлюдний острів», «Знайомство», «Вільний мікрофон», «Чим ми схожі?», «Займи позицію», «Я принциповий, але толерантний», «Я толерантний, але принциповий» тощо.

Матеріали, теоретичні та практичні результати дослідження можуть бути використані у процесі оновлення та модернізації складових змісту формування міжкультурної компетентності здобувачів вищої освіти у освітньому середовищі університету в процесі розроблення навчальних планів, програм, курсів, методичних рекомендацій, підручників, у системі підготовки працівників освіти; у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» під час викладання навчальних дисциплін, як от: «Вступ до спеціальності», «Вступ до університетських студій», «Науковий образ світу», «Кроссплатформне програмування», «Полікультурна педагогіка», «Педагогічна майстерність» та ін. Основні положення та результати дисертаційної роботи можуть стати підґрунтям для подальших досліджень із теорії і методики професійної освіти.

Матеріали дослідження *впроваджено* у освітній процес ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету» (довідка № 68-20-348 від 05.03.2020 р.); Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 227-1/064 від 04.03.2020 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 123 від 17.12.2019 р.); Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 152 від 02.04.2018 р.).

**Апробація результатів дослідження.** Основні положення і результати дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах: *міжнародних* – «Современные достижения в науке и образовании» (Нетанія, 2017); «Perspectives of Science and Education» (Нью-Йорк, 2018); «Сучасні досягнення у науці та освіті» (Нетанія, 2019); «Наука и образование» (Хайдусобосло, 2019) «Наука та освіта» (Хайдусобосло, 2020); *всеукраїнських* – «Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції» (Хмельницький, 2012); «Історія, культура та освіта: християнський вимір» (Хмельницький, 2015, 2019); «Українська мова і нація: перспективи розвитку в



період глобалізаційних процесів в Україні та світі» (Хмельницький, 2019); *регіональних* – «Українська мова і нація: перспективи розвитку в період глобалізаційних процесів в Україні та світі» (Хмельницький, 2013); «Післядипломна педагогічна освіта та методична служба на Хмельниччині: Історія поступу» (до 75-річчя Хмельницького ОІППО)» (Хмельницький, 2014); «Інноваційні технології як основа професійного становлення особистості» (Хмельницький, 2018, 2019), а також на засіданнях кафедри професійної освіти та управління навчальним закладом ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом» та на засіданнях кафедри іноземних мов Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

**Особистий внесок здобувача** у статтях «Обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців ІТ в освітньому середовищі університету» у співавторстві з Л. Кучерявою, Г. Міхненко, дисертанту належить виокремлення організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі ІТ та розробка навчально-методичного комплексу щодо формування міжкультурної компетентності шляхом впровадження в освітній процес інноваційних дисциплін, варіативних курсів (внесок автора 40%); «Змістовий та структурний аналіз міжкультурної компетентності у студентів галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету» у співавторстві з Н. М. Чернухою, здобувачу належить розробка та наукове обґрунтування структурних компонентів міжкультурної компетентності студентської молоді (внесок автора 50%).

**Публікації.** Основний зміст і результати роботи відображено у 22 публікаціях автора (2 – у співавторстві), з них 7 статей відображають основні результати (2 – у зарубіжних виданнях), 13 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають результати дисертації.

**Структура та обсяг дисертації.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (409 найменувань, з них 54 – іноземною мовою), 11 додатків на 46 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 285 сторінок, з них 185 сторінок основний текст. Робота містить 16 рисунків та 3 таблиці.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ**

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет наукового пошуку; сформульовано гіпотезу, окреслено комплекс методів дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; зазначено відомості про апробацію, упровадження одержаних результатів та особистий внесок автора; представлено структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретичні засади формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету»* – проаналізовано стан розробленості та уточнено ключові поняття досліджуваної проблеми; розкрито особливості формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету; визначено

компоненти, критерії, показники, рівні сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

Аналіз наукової літератури показав, що дослідники розглядали проблеми дотичні до формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології», зокрема ними досліджено: культуру як специфічний феномен, використання компетентнісного підходу в освіті, сутнісні характеристики феномену міжкультурної компетентності, особливості формування міжкультурної компетентності особистості, функціонування освітнього середовища закладу вищої освіти, світоглядні позиції використання інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти. Дослідження стану наукової розробленості проблеми формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» у вітчизняній та зарубіжній теорії і практиці та розкриття сутності ключових понять дослідження дає підстави стверджувати, що міжкультурна компетентність базується на знаннях, уміннях, здатностях здійснювати узгоджене міжкультурне спілкування між комунікантами.

В основу визначення сутності ключових понять дослідження покладено категорії: «культура», «компетентність», «компетентнісний підхід» «міжкультурна компетентність», «міжкультурна компетентність особистості», «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології».

Поняття «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» трактуємо як особистісне утворення, що характеризується ціннісним ставленням до національної самосвідомості й духовної культури, необхідної для адаптації до інших культурних умов, успішного і ефективного міжкультурного спілкування, спільної діяльності й співпраці з носіями інших культур як на професійному, так і на побутовому рівні.

Визначено особливості формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету крізь характеристику компонентної структури його освітнього середовища, а саме: інформаційної, що реалізується через використання в освітньому процесі університету навчальних програм дисциплін, спрямованих на формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології», використання методичних розробок, Інтернет-ресурсів, інформаційно-рекламних об'єктів, банерів тощо. Соціальна складова реалізується через міжособистісну взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу у системі викладач-здобувачі, здобувачі-викладач, а також інших суб'єктів освітнього процесу, заснованому на принципі діалогічності, партнерства та врахування традицій університету. Технологічна складова включає використання в освітньому процесі традиційних та інноваційних форм, методів та засобів організації навчання, інформаційних технологій, стилю викладання і характеру контролю.

Визначено компоненти сформованості міжкультурної компетентності в майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету: емоційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний. Критерієм емоційно-ціннісного компонента обрано ціннісний з показниками: стійкий інтерес до міжкультурної компетентності як до цінності, емоційну оцінку власних знань щодо сутності міжкультурної компетентності, бажання здобувати знання та

використовувати уміння міжкультурної компетентності, розвиток емоційного інтелекту та здатність до емпатії. Когнітивний компонент знаходить свій прояв у знаннєвому критерію. Він детермінується через такі показники, як: знання сутності та складові поняття «міжкультурна компетентність», механізми її прояву, усвідомлення значущості, цінності, ролі й необхідності виявлення міжкультурної компетентності в студентському житті, знання системи правових знань щодо регулювання міжкультурних відносин й усвідомлення доцільності їх дотримання, наявність знань про культуру, традиції представників інших етнічних груп. Практично-діяльнісний компонент розкривається через діяльнісний критерій, показниками якого є сформованість етнічної ідентичності, вміння встановлювати діалог з представниками інших етнічних груп, готовність чинити опір етнічним упередженням та стереотипам, сформованість поведінки та вміння її саморегулювати на основі «міжкультурної компетентності» у міжособистісних взаєминах.

Визначено рівні сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців (високий, середній, низький) й відповідно розкрито їх змістове наповнення.

**У другому розділі – «Структурно-функціональна модель та організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету»** – здійснено діагностику стану сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету; розроблено структурно-функціональну модель та визначено організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

Розроблено діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

Застосовано анкети й адаптовані методики: за емоційно-ціннісним компонентом (тестування за методикою І. Юсупова, опитувальник емоційного інтелекту С. Шабанова та А. Альшиної), когнітивним (опитування, тестування, адаптоване за тестом Г. Солдатової та Л. Шайгерової для визначення рівня сформованості знань про сутність і змістові аспекти міжкультурної компетентності, контрольні роботи тощо), практично-діяльнісним (тест комунікативних умінь Л. Міхельсона (в адаптації Ю. Гільбуха), методика діагностики типів етнічної ідентичності Г. Солдатової; методика оцінки способів поведінки під час конфлікту К. Томаса).

Результати діагностики стану сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету на констатувальному етапі експерименту засвідчили, що за емоційно-ціннісним, когнітивним і практично-діяльнісним компонентами та відповідними кожному з них критеріями рівень їх сформованості у здобувачів вищої освіти експериментальної й контрольної груп на високому рівні становить – 30,9% ЕГ та 30,9% КГ, середньому – 45,1% ЕГ та 46,3% КГ, низькому – 24,0% ЕГ, 22,8% КГ.

Розроблено структурно-функціональну модель формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому

середовищі університету, яка складається з трьох взаємообумовлених блоків: цілево-методологічного (мета, завдання, методологічні підходи, принципи); методично-формульованого (етапи, зміст, форми, методи, засоби); діагностично-результативного (компоненти, критерії, показники, рівні, результат) (рис. 1).

Цілево-методологічний блок містить мету, що полягає у формуванні міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету. Завданнями, що забезпечують досягнення мети є: розвиток ціннісного ставлення майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» до міжкультурної компетентності, як до складника професійної діяльності; сприяння розвитку готовності викладачів до реалізації відповідних методологічних підходів до формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології», забезпечення системного формування структурних компонентів міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології».

Структурно-функціональна модель ґрунтується на гуманістичному, системному, середовищному, особистісно-орієнтованому, компетентнісному, діяльнісному, культурологічному, акмеологічному та аксіологічному підходах та принципах гуманізму, природовідповідності, демократизму, науковості, свідомості, активності, цілеспрямованості, культуровідповідності, системності. Методично-формульований блок містить: етапи (орієнтувальний-ціннісний, навчально-пізнавальний та контрольний-узагальнювальний), зміст (організація занять із варіативного курсу «Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії»), форми (аудиторні заняття, тренінги, позааудиторна робота, самостійна пошукова діяльність), методи (лекції-візуалізації, бінарні лекції, лекції-екскурсії, семінари-диспути, рольові, дидактичні та ділові ігри, дискусії, розповіді, роз'яснення, мозковий штурм, кейс-метод, бесіди), засоби навчання (проектувальні, дидактичні, психолого-діагностичні, платформи дистанційного навчання, електронні анкети, опитувальники). Діагностично-результативний блок описує результат цього процесу у вигляді інтегративної, системної цілісності змістових компонентів (емоційно-ціннісного, когнітивного, практично-діяльнісного) та критеріїв (ціннісного, знанневого, діяльнісного) міжкультурної компетентності майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології».

Визначено організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету, а саме: формування соціокультурного середовища, що активізує засвоєння здобувачами вищої освіти умінь і навичок міжкультурної компетентності; забезпечення єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій здобувачів вищої освіти щодо міжкультурної компетентності під час організації аудиторної та позааудиторної діяльності для їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії; педагогічна підтримка здобувачів вищої освіти у моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності.

Перша організаційно-педагогічна умова характеризує мотивацію майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» до прагнення оволодіти знаннями, вміннями, навичками міжкультурної взаємодії; ціннісними установками у набутті міжкультурної компетентності; потреби у самоаналізі, саморозвитку та професійного самовдосконалення.

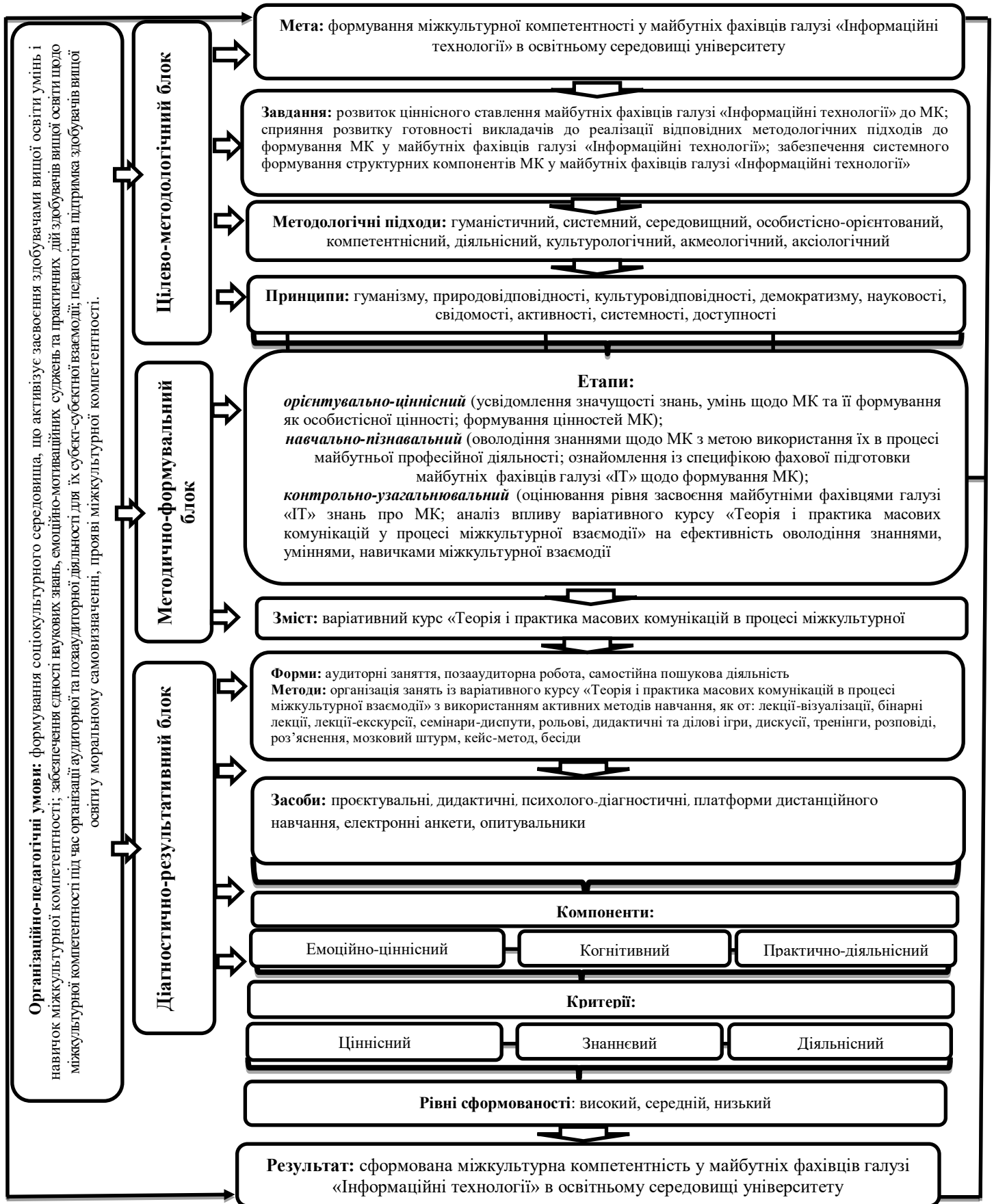


Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету

Друга умова передбачає залучення здобувачів вищої освіти до групових форм виховної взаємодії. Третя умова ґрунтується на запровадженні у освітню практику ефективних форм та методів педагогічної підтримки здобувачів вищої освіти у моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності.

У третьому розділі – *«Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету»* – схарактеризовано етапи та методику реалізації організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету; здійснено аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

У ході формувального експерименту реалізація першої організаційно-педагогічної умови (формування соціокультурного середовища, що активізує засвоєння здобувачами вищої освіти умінь і навичок міжкультурної компетентності) здійснювалась в межах орієнтувально-ціннісного етапу. На означеному етапі провідною формою обрано розроблений варіативний курс «Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії». В рамках курсу використано методи, спрямовані на оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями, уміннями та навичками щодо міжкультурної компетентності, зокрема: мотиваційно-виховні тренінги «Вчимося бути толерантними», «Відповідальність – оберіг життя», «Людина починається з добра», «Секрети міжкультурної комунікації», під час яких використано практичні вправи «Дві культури», «Привітання», «Ярлики», «Пари слів», «Павутиння забобонів», «Безлюдний острів», «Знайомство», «Вільний мікрофон», «Чим ми схожі?», «Займи позицію», «Я принциповий, але толерантний», «Я толерантний, але принциповий».

Для реалізації другої організаційно-педагогічної умови (забезпечення єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій здобувачів вищої освіти щодо міжкультурної компетентності під час організації аудиторної та позааудиторної діяльності для їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії) на навчально-пізнавальному етапі у межах викладання розробленого варіативного курсу «Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії» застосовано лекції-візуалізації, лекції-екскурсії, бінарні лекції, семінари-дискусії «Сутність та значення міжкультурної взаємодії», «Роль феномену «міжкультурної компетентності» в міжособистісній взаємодії», «Міжкультурна комунікація. Взаємодія різних культур. Види міжкультурної комунікації. Структура міжкультурного комунікативного акту», «Шляхи вирішення міжкультурних конфліктів в індивідуалістичних та колективних культурах. Взаємозв'язок міжкультурної компетентності та соціокультурної адаптації. Особливості побудови міжкультурної комунікації в освітньому середовищі університету», «Поняття культури. Діалог культур. Культурна специфіка», «Особливості крос-культурних відмінностей у системі невербальної комунікації», «Міжкультурна взаємодія: сутність, структура, технології та особливості реалізації», «Міжкультурна професійна діяльність та мультикультурні можливості в освітньому середовищі університету».

Реалізація третьої організаційно-педагогічної умови (педагогічна підтримка

здобувачів вищої освіти у моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності) на контрольно-узагальнювальному етапі здійснювалася під час проведення практичних занять з широким використанням технологій інтерактивного навчання: рольових ігор – «Міжкультурний діалог», «Формула толерантності»; методу дискусій «Чи є актуальною проблема етнічної ідентичності особистості в сучасному світі?», «Міжкультурна компетентність – шлях до миру?»; педагогічних ситуацій «Довіра», «Обговори свої проблеми», «Вислухай мене»; мозкового штурму «Навіщо людині свої правила?», «Очікування», «Беру на себе зобов'язання», «Гімн імені», «Комплімент», «Оберіг», «Побажай собі та іншим...», «Інтелектуальний марафон»; аналіз та обговорення історій та ситуацій з художньої та сучасної публіцистичної літератури, перегляд фрагментів фільмів, відеороликів, відео-блогів у соціальних мережах Instagram, Facebook, стендап-виступів відомих науковців та меценатів світу з питань міжкультурної взаємодії на інформаційному порталі TED Talks; проведення групової роботи «Еверест».

Ефективність розроблених та експериментально перевірених організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету доведено результатами формувального етапу: кількість здобувачів вищої освіти із високим рівнем сформованості міжкультурної компетентності в експериментальній групі, порівняно з констатувальним етапом, збільшилася на 11,6%; із середнім – на 6,2%; із низьким – зменшилася на 17,8%; контрольної групи з високим рівнем збільшилася на 4,2%; із середнім зменшилась – на 3,2%; низьким – на 7,4% (рис. 2).

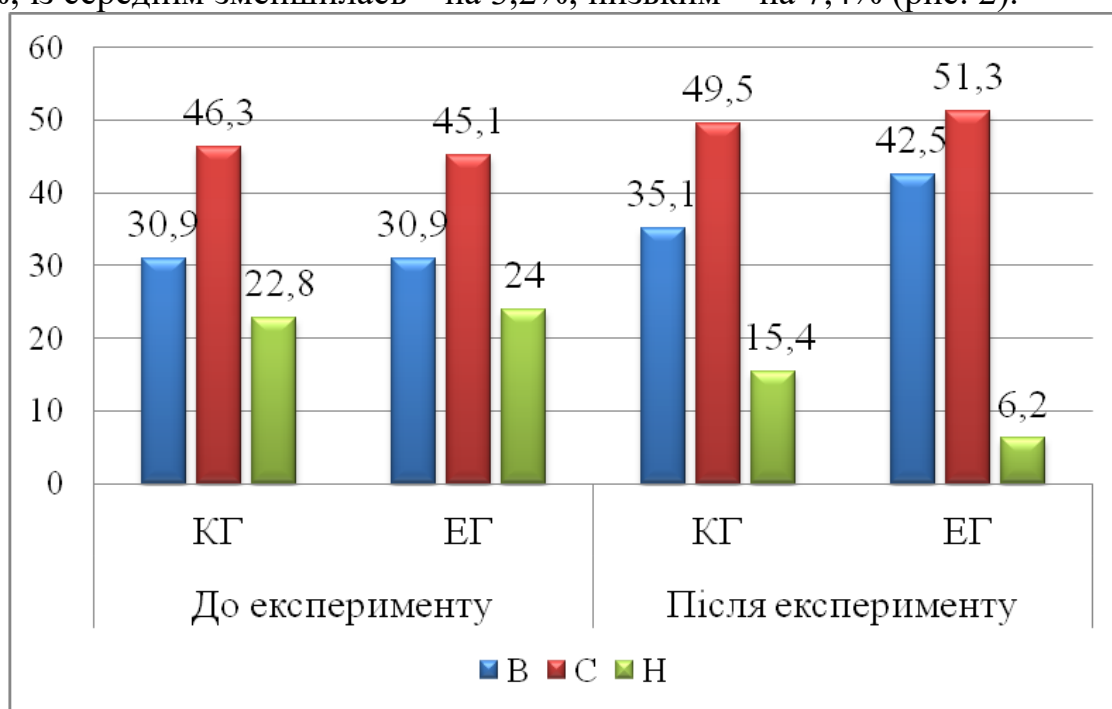


Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» (за результатами констатувального і формувального експериментів)

На контрольному етапі експерименту перевірено вірогідність отриманих результатів із використанням методів математичної статистики; сформульовано основні положення та висновки. Для оброблення емпіричних даних та отримання

кінцевих результатів дослідження використано методи математичної статистики: критерій Пірсона  $\chi^2$ .

Порівняльний аналіз результатів констатувального і формувального експериментів показав позитивну динаміку сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології в експериментальних групах, що є доказом достатньої ефективності розроблених організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету та досягнення поставленої мети.

## **ВИСНОВКИ**

У дисертації викладено результати теоретичного узагальнення й розв'язання завдання формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології», що дозволило обґрунтувати модель забезпечення цього процесу, визначити та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови. Результати теоретичного аналізу й експериментальної роботи засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань, правомірність положень гіпотези, що надає підстави для формулювання таких висновків:

1. Проведений аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури показав, що дослідники розглядали проблеми дотичні до формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології», зокрема ними досліджено: культуру як специфічний феномен, використання компетентнісного підходу в освіті, сутнісні характеристики феномену міжкультурної компетентності, особливості формування міжкультурної компетентності особистості, функціонування освітнього середовища закладу вищої освіти, світоглядні позиції використання інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти. Проте потребує подальшого розкриття специфіка формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології».

На основі аналізу понять «культура», «компетентність», «компетентнісний підхід» «міжкультурна компетентність», «міжкультурна компетентність особистості», «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» запропоновано визначення поняття «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології», під яким розуміємо особистісне утворення, що характеризується ціннісним ставленням до національної самосвідомості й духовної культури, необхідної для адаптації до інших культурних умов, успішного і ефективного міжкультурного спілкування, спільної діяльності й співпраці з носіями інших культур як на професійному, так і на побутовому рівні.

2. Здійснено аналіз особливостей формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету крізь характеристику компонентної структури освітнього середовища університету, а саме: інформаційної, соціальної та технологічної складової. Інформаційна складова реалізується через використання в освітньому процесі університету навчальних програм дисциплін, спрямованих на формування



міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології», використання методичних розробок, Інтернет-ресурсів, інформаційно-рекламних об'єктів, банерів тощо. Соціальна – знаходить відображення у міжособистісній взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу у системі викладач-здобувачі, здобувачі-викладач, а також інших суб'єктів освітнього процесу, заснованому на принципі діалогічності, партнерства та врахування традицій університету. Технологічна складова включає використання в освітньому процесі традиційних та інноваційних форм, методів та засобів організації навчання, інформаційних технологій, стилю викладання і характеру контролю.

3. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету та здійснено діагностику стану сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

Визначено компоненти сформованості міжкультурної компетентності в майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету: емоційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний. Критерієм емоційно-ціннісного компонента обрано ціннісний з показниками: стійкий інтерес до міжкультурної компетентності як до цінності, емоційну оцінку власних знань щодо сутності міжкультурної компетентності, бажання здобувати знання та використовувати уміння міжкультурної компетентності, розвиток емоційного інтелекту та здатність до емпатії. Когнітивний компонент знаходить свій прояв у знаньовому критерію. Він детермінується через такі показники, як: знання сутності та складові поняття «міжкультурна компетентність», механізми її прояву, усвідомлення значущості, цінності, ролі й необхідності виявлення міжкультурної компетентності в студентському житті, знання системи правових знань щодо регулювання міжкультурних відносин й усвідомлення доцільності їх дотримання, наявність знань про культуру, традиції представників інших етнічних груп. Практично-діяльнісний компонент розкривається через діяльнісний критерій, показниками якого є сформованість етнічної ідентичності, вміння встановлювати діалог з представниками інших етнічних груп, готовність чинити опір етнічним упередженням та стереотипам, сформованість поведінки та вміння її саморегулювати на основі «міжкультурної компетентності» у міжособистісних взаєминах. Виокремлено рівні сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців (високий, середній, низький) й відповідно розкрито їх змістове наповнення.

Для розроблення моделі та обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності в майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету проведено констатувальний експеримент, результати якого засвідчили переважання низького рівня її сформованості у здобувачів контрольної і експериментальної груп.

4. Розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету, яка складається з трьох взаємопов'язаних блоків, як от: цілево-методологічного (мета, завдання,

методологічні підходи, принципи); методично-формуваального (етапи, зміст, форми, методи, засоби); діагностично-результативного (компоненти, критерії, показники, рівні, результат).

Організаційно-педагогічними умовами формування міжкультурної компетентності в майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету визначено: формування соціокультурного середовища, що активізує засвоєння здобувачами вищої освіти умінь і навичок міжкультурної компетентності; забезпечення єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій здобувачів вищої освіти щодо міжкультурної компетентності під час організації аудиторної та позааудиторної діяльності для їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії; педагогічну підтримку здобувачів вищої освіти в моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності.

Для реалізації першої організаційно-педагогічної умови розроблений варіативний курс «Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії». В рамках курсу використано методи, спрямовані на оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями, уміннями та навичками щодо міжкультурної компетентності, зокрема: мотиваційно-виховні тренінги «Вчимося бути толерантними», «Відповідальність – оберіг життя», «Людина починається з добра», «Секрети міжкультурної комунікації», під час яких використано практичні вправи «Дві культури», «Привітання», «Ярлики», «Пари слів», «Павутиння забобонів», «Безлюдний острів», «Знайомство», «Вільний мікрофон», «Чим ми схожі?», «Займи позицію», «Я принциповий, але толерантний», «Я толерантний, але принциповий».

У ході реалізації другої умови у межах викладання розробленого варіативного курсу «Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії» застосовано лекції-візуалізації, лекції-екскурсії, бінарні лекції, семінари-дискусії «Сутність та значення міжкультурної взаємодії», «Роль феномену «міжкультурної компетентності» в міжособистісній взаємодії», «Міжкультурна комунікація. Взаємодія різних культур. Види міжкультурної комунікації. Структура міжкультурного комунікативного акту», «Шляхи вирішення міжкультурних конфліктів в індивідуалістичних та колективних культурах. Взаємозв'язок міжкультурної компетентності та соціокультурної адаптації. Особливості побудови міжкультурної комунікації в освітньому середовищі університету», «Поняття культури. Діалог культур. Культурна специфіка», «Особливості крос-культурних відмінностей у системі невербальної комунікації», «Міжкультурна взаємодія: сутність, структура, технології та особливості реалізації», «Міжкультурна професійна діяльність та мультикультурні можливості в освітньому середовищі університету».

Реалізація третьої організаційно-педагогічної умови здійснювалася під час проведення практичних занять з використанням технологій інтерактивного навчання: рольових ігор – «Міжкультурний діалог», «Формула толерантності»; методу дискусій «Чи є актуальною проблема етнічної ідентичності особистості в сучасному світі?», «Міжкультурна компетентність – шлях до миру?»; педагогічних ситуацій «Довіра», «Обговори свої проблеми», «Вислухай мене»; мозкового штурму «Навіщо людині свої правила?», «Очікування», «Беру на себе зобов'язання», «Гімн імені», «Комплімент», «Оберіг», «Побажай собі та іншим...», «Інтелектуальний

марафон»; аналіз та обговорення історій та ситуацій з художньої та сучасної публіцистичної літератури, перегляд фрагментів фільмів, відеороликів, відео-блогів у соціальних мережах Instagram, Facebook, стендап-виступів відомих науковців та меценатів світу з питань міжкультурної взаємодії на інформаційному порталі TED Talks; проведення групової роботи «Еверест».

Ефективність розроблених та експериментально перевічених організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету доведено результатами формувального експерименту: кількість здобувачів вищої освіти із високим рівнем сформованості міжкультурної компетентності в експериментальній групі, порівняно з констатувальним етапом, збільшилася на 11,6%; із середнім – на 6,2%; із низьким – зменшилася на 17,8%; контрольної групи з високим рівнем збільшилася на 4,2%; із середнім зменшилась – на 3,2%; низьким – на 7,4%.

Результати перевірки засвідчили позитивну динаміку сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в експериментальних групах порівняно з контрольними (за високим рівнем на 7,4%, середнім – 6,2%, низьким – 9,2%), що засвідчило ефективність визначених та експериментально перевічених організаційно-педагогічних умов, а також можливість їх застосування в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Однак, проведене дослідження не вичерпує всієї проблеми формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету. Подальшого дослідження потребують питання: вивчення культурно-національного та морально-етичного розвитку майбутніх фахівців для втілення ідей полікультурного виховання; аналіз шляхів удосконалення методологічного інструментарію щодо формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації*

1. Костенко Д. В. Вища освіта в Україні в сучасному суспільстві: здобутки, проблеми, перспективи. *Педагогічний дискурс*. 2012. Вип.11. С. 136–140.
2. Костенко Д. В. Дослідження поняття міжкультурної компетентності: теоретичний аспект. *Науковий вісник Донбасу*. 2018. № 1–2. URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2\(37-38\)/kdvka.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2(37-38)/kdvka.PDF)
3. Костенко Д. В. Міжкультурна комунікація у сучасному світі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2018. № 30. С. 80–85.
4. Костенко Д. В. Формування міжкультурної компетентності у професійній підготовці сучасного фахівця. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2019. № 1(168). С. 23–28.
5. Костенко Д. В., Кучерява Л. В., Міхненко Г. Е. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності

майбутніх фахівців ІТ в освітньому середовищі університету. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. Slovakia, 2020. Vol. (8). Issue 1. P. 102–111.

6. Костенко Д. В., Чернуха Н. М. Змістовий та структурний аналіз міжкультурної компетентності у студентів галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2020. № 69. Т. 3. С. 157–163.

7. Kostenko D. V. On the formation of intercultural competency of personality in foreign theory and practice. Scientific and pedagogic internship. *Effective methods of teaching Philological Sciences in higher education institutions: Internship proceedings*, 2020. Baia Mare, Romania. P. 64–68.

*Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації*

8. Костенко Д. В. Організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності управління вищим навчальним закладом. *Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (Хмельницький, 19-20 квітня 2012 р.). Хмельницький, 2012. С. 140–142.

9. Костенко Д. В. Культура мовлення особистості. *Українська мова і нація: перспективи розвитку в період глобалізаційних процесів в Україні та світі*: матеріали круглого столу (Хмельницький, 05 листопада 2013 р.). Хмельницький: Видавництво ХІ МАУП, 2013. С. 48–51.

10. Костенко Д. В. Роль мовленнєвої культури у формуванні особистості. *Післядипломна педагогічна освіта та методична служба на Хмельниччині: історія поступу (до 75-річчя Хмельницького ОППО)*: матеріали наук.-практ. конф. (Хмельницький, 26 листопада 2014 р.). Хмельницький: ПП Мельник, 2014. С. 111–114.

11. Костенко Д. В. Вічні цінності християнства та виклики сучасності. *Історія, культура та освіта: християнський вимір*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 19 листопада 2015р.). Хмельницький: Видавництво ХІ МАУП, 2015. С. 122–126.

12. Kostenko D. Theoretical approaches to the concept of multicultural competence. *Современные достижения в науке и образовании*: сб. тр. XII Междунар. науч. конф. (Нетания, Израиль, 17-24 сентября 2017 г.). Хмельницький: ХНУ, 2017. С. 128–131.

13. Костенко Д. В. Пріоритетні вектори мультикультурної компетентності фахівця. *Perspectives of the science and education: materials of the 6th International youth conference (New York, USA, December, 14.2018)* SLOVO\WORD, New York, USA, 2018. P. 199–206.

14. Kostenko D. Information Technologies in English Language Teaching and Podcasting. *Інноваційні технології як основа професійного становлення особистості*: матеріали наукового семінару (Хмельницький, 04 травня 2018р.). Хмельницький: Видавництво Хмельниц. ін.-ту ПрАТ «ВНЗ» «МАУП», 2018. Вип. 3. С. 57–60.

15. Kostenko D. Use of Technology in English Language Class. *Наука и образование: сб. тр. XIII Междунар. науч. конф. (Хайдусобосло, Венгрия, 4-13 января 2019 г.)*. Хмельницький: ХНУ, 2019. С. 135–137.

16. Костенко Д. В. Підходи й методи формування міжкультурної комунікації студентів немовних закладів вищої освіти. *Сучасні досягнення у науці та освіті: зб. пр. XIV Міжнар. наук. конф. (Нетанія, Ізраїль, 26 вересня–03 жовтня 2019 р.)*. Хмельницький: ХНУ, 2019. С. 122–125.

17. Костенко Д. В. Міжкультурна комунікативна компетентність як невід’ємна складова сучасної освіти. *Інноваційні технології як основа професійного становлення особистості: матеріали науково-практичного семінару. (Хмельницький, 07 травня 2019 р.)*. Хмельницький: Видавництво Хмельниц. ін.-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. Вип. 4. С. 79–87.

18. Костенко Д. В. Формування та розвиток міжкультурної компетенції майбутніх фахівців в процесі викладання іноземної мови. *Історія, культура та освіта: християнський вимір: матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 18 жовтня 2019 р.)*. Хмельницький : Вид-во ХІМАУП, 2019. Вип. 9. С. 103–106.

19. Костенко Д. В. Структура і зміст міжкультурної компетенції студентів немовних ЗВО в умовах сучасного суспільства. *Українська мова і нація: перспективи розвитку в період глобалізаційних процесів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 06 листопада 2019 р.)*. Хмельницький: Видавництво Хмельниц. ін.-ту МАУП, 2019. Вип. 12. С. 28–40.

20. Костенко Д. В. Міжкультурна комунікація як соціально-педагогічний феномен. *Наука та освіта: зб. пр. XIV Міжнар. наук. конф. (Хайдусобосло, Угорщина, 4-13 січня 2020 р.)*. Хмельницький: ХНУ, 2020. С. 135–140.

*Наукові праці, які додатково відображають наукові  
результати дисертації*

21. Костенко Д. В. Компетентнісний підхід в освіті як основа формування міжкультурної компетенції здобувачів вищої освіти. *Психологія XXI століття: теоретичні і практичні дослідження*. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін.-ту МАУП, 2019. Вип. 9. С. 64–69.

22. Костенко Д. В. Формування міжкультурної компетентності студентів: реалії та виклики сучасного освітнього середовища. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія. Соціальна робота. Київ, 2018. Вип. 2(4). С. 20–23.

**Костенко Д. В. Формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2021.

У дисертації подано результати теоретичного узагальнення і розв’язання проблеми формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі

«Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету. Подано визначення поняття «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології». Розкрито особливості формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету. Обґрунтовано структурно-функціональну модель та організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності студентів галузі «ІТ» в освітньому середовищі університету.

**Ключові слова:** культура, компетентнісний підхід, міжкультурна компетентність, майбутні фахівці галузі «Інформаційні технології», заклад вищої освіти, університет, особистість, організаційно-педагогічні умови, освітній процес, освітнє середовище, студенти.

**Kostenko D. V. Formation of Intercultural Competence in future specialists of the Information Technology Branch in the University's Educational Environment.** – Manuscripted scientific qualification paper.

Thesis for the Candidate degree in Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – «Theory and Methods of Vocational Education». – Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2021.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical and methodical bases of formation of intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies' in the educational environment of university. An analysis of the peculiarities of the formation of intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies through the prism of the structural components of the educational environment of the university information, social and technological components. The structure of intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies' in the educational environment of the university. The structural and functional model of formation of intercultural competence of the future professionals in the field of «Information Technology» in the educational environment of the university and the corresponding organizational and pedagogical conditions for the formation of intercultural competence of the future professionals in the field of «IT» in the educational environment of the university are substantiated.

The results of the observational stage of the experiment showed an insufficient level of intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies' and confirmed the feasibility of scientific substantiation and development of structural and functional model of formation of intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies'. components of intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies', the content and procedural content of each stage: goal-methodological (purpose, objectives, methodological approaches and principles of formation of intercultural competence); methodical and formative (forms, means, methods, stages of formation of intercultural competence; diagnostic and effective block (criteria, levels, result).

The validity of the differences between the results of the study of the control and experimental groups on the phased implementation of the developed structural and functional model was performed using Pearson's criterion  $\chi^2$ . The results of the test showed a positive trend in the formation of intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies' in the educational environment of the university in experimental groups compared to control ones, which showed the effectiveness of structural and functional model and the possibility of its application in higher education.

The study does not cover the whole problem of forming intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies' in the educational environment of the university. The following important aspects of this problem need further research: studying the issues of cultural-national and moral-ethical development of future professionals to implement the ideas of multicultural education; analysis of ways to improve the methodological tools for the formation of intercultural competence of the future professionals in the field of 'Information Technologies' in the educational environment of the university.

**Key words:** culture, competence approach, intercultural competence, future professionals in the field of 'Information Technologies', institution of higher education, university, personality, organizational and pedagogical conditions, educational process, educational environment, students.

*Видається в авторській редакції*

Підписано до друку 23.07.2021 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 0,9

Тираж 120 прим. Замовлення № 672

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»

20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19, вул. Садова, 2

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (04744) 4-64-88, 3-51-33, (067) 104-64-88

[vizavi-print.jimdo.com](http://vizavi-print.jimdo.com)

e-mail: [vizavi008@gmail.com](mailto:vizavi008@gmail.com)

[vizavisadova@gmail.com](mailto:vizavisadova@gmail.com)